

Věra KUČOVÁ

1

Změny v České republice na konci roku 1989 otevřely nejen možnost vytvářet jiný společensko-hospodářský systém, ale významně ovlivnily také postoj naší země k mezinárodní spolupráci. Zrušení administrativních překážek pro cestování či korespondenci usnadnilo cestu ke zviditelnění našeho dochovaného kulturní dědictví v zahraničí.

Nejnámějším globálním projektem v oblasti kulturního a přírodního dědictví jsou aktivity založené na Úmluvě o ochraně světového dědictví, která byla přijata na Generální konferenci UNESCO v Paříži v roce 1972. Na základě této úmluvy byly ustaveny Výbor pro světové dědictví a World Heritage Fund, které začaly pracovat v roce 1976. Pro výběr památek do Seznamu světového dědictví a Seznamu ohrožených památek i pro přidělování finančních prostředků ze zdrojů fondu World Heritage Fund byly zpracovány podrobné směrnice.

Základními předpoklady výběru památek pro zařazení na Seznam světového dědictví jsou jejich mimořádná hodnota, jedinečnost, autenticita a celistvost. Nemohou zde ovšem být uvedeny všechny hodnotné památky, Seznam je reprezentativní a zapsané statky částečně symbolicky zastupují určitý stavební typ daného období v určitém širším regionu. Na druhé straně výběr podléhá i geopolitickým hlediskům, takže Výbor pro světové dědic-

tví usiluje o vyvážené zastoupení jednotlivých členských států Úmluvy a světadílů jako celků. Státy, které k Úmluvě přistoupily později (mezi ně patří i ČR), jsou proto v poněkud nevýhodnější pozici, protože jejich návrhy již musí reflektovat obdobné památky zapsané na Seznam dříve.

Česká republika byla v roce 1989 jednou z mála evropských zemí, které se dosud k Úmluvě nepřipojily.¹ Proto hned od počátku roku 1990 začala příprava právních podmínek a zároveň i odborný výběr vhodných lokalit, které by (tehdy ještě federativní česko-slovenská) republika mohla do prestižního Seznamu navrhnout. Federální vláda ČSFR vydala dne 16. 8. 1990 svým usnesením č. 555/1990 souhlas, aby se naše republika stala smluvní stranou Úmluvy.

Zajištěním veškerých odborných materiálů pro návrhy z oblasti kulturního dědictví byl bezprostředně pověřen Státní ústav památkové péče v Praze. Zde byla koordinační činnost svěřena Ing. arch. Aleši Vošahlíkovi, CSc., který měl s oborovou mezinárodní spoluprací největší zkušenosti a jako dlouholetý tajemník národního výboru ICOMOS byl také velkou odbornou autoritou u nás i v zahraničí. Architekt Vošahlík tuto úlohu převzal s velkou odpovědností a hned v prvních letech dokázal zajistit velmi kvalitní materiály, takže Česká republika brzy po přistoupení k Úmluvě dosáhla velkých úspěchů. O tématu a všech akti-

Obr. 1. Český Krumlov, pohled na zámek. (Foto K. Kuča)

Obr. 2. Praha, pohled do uličky Nový svět. (Foto K. Kuča)

■ Poznámky

1 Například Francie a Švýcarsko 1975, Německo 1976, Norsko 1977, Itálie a Malta 1978, Polsko 1976, Portugalsko 1980, Španělsko 1982, Lucembursko 1983, Velká Británie 1984, Maďarsko 1985, Ruská federace, Ukrajina a Bělorusko 1988, Albánie 1989, ale Rakousko a Litva 1992, Lotyšsko a Estonsko 1995, Belgie 1996. (Zdroj: webové stránky Centra světového dědictví: <http://whc.unesco.org/en/statesparties/>.)

2 Aleš VOŠAHLÍK: *Návrh kulturních památek České republiky k zápisu do Seznamu světového dědictví UNESCO*, in: Zprávy památkové péče 52, 1992, č. 3, s. 37–39; týž: *Příprava návrhů památek do Seznamu světového dědictví UNESCO v roce 1993*, in: Zprávy památkové péče 53, 1993, č. 10, s. 412; týž: *Příprava na zařazení našich památek do Seznamu světového dědictví UNESCO v roce 1994*, in: Zprávy památkové péče 55, 1995, č. 5, s. 175; týž: *Příprava návrhů na zápis českých památek do Seznamu světového dědictví UNESCO v letech 1998 a 1999*, in: Zprávy památkové péče 60, 2000, č. 1, s. 19–20.

2

3

Obr. 3. Telč (okres Jihlava), pohled z věže kostela sv. Ducha. (Foto K. Kuča)

Obr. 4. Kutná Hora, chrám sv. Barbory, klenba. (Foto K. Kuča)

vitách spojených s přípravou nominací arch. Vošahlík pravidelně informoval zejména na stránkách tohoto časopisu.²

Do Seznamu světového dědictví byly hned z první nominované skupiny zapsány tři cenné urbanistické celky, jejichž hodnota byla uznávána již dlouhá léta – historická jádra Prahy, Českého Krumlova a Telče (1992). Ke schválení došlo v prosinci 1992 v Santa Fé, v době, kdy již bylo jasné, že od 1. 1. 1993 dojde k rozdělení ČSFR na dva státy. Osobní přítomnost tehdejšího ředitele Státního ústavu památkové péče PhDr. Štulce v Santa Fé a jeho vysvětlení samostatnosti legislativ v oblasti kultury tehdy zabránily pozastavení jednání. Naopak, úspěch trojice měst byl velkým impulsem pro přípravu dalších nominací. Následoval návrh na zapsání děl Jana Blažeje Santiniho – poutního kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou a kláštera v Kladrubech. V tomto případě se projevila jistá nezkušenost naší země ve strategii podávání návrhů, protože uvedené památky byly připraveny jednotlivě, nikoli jako jedna (takzvaná sériová) nominace souboru staveb se společným obsahem (zde barokní gotika jednoho autora). V procesu posuzování a rozhodování byl z této dvojice vybrán a zapsán poutní kostel na Zelené hoře (1994).

Nominace historického jádra Kutné Hory s jmenovitým zdůrazněním vrcholně gotické katedrály sv. Barbory byla po tomto poučení spojena s nedalekou cisterciáckou katedrálou Panny Marie v Sedlci jako příklad barokně gotické úpravy významné stavby v 18. století. Takto vymezená památka byla na Seznam zapsána v roce 1995.

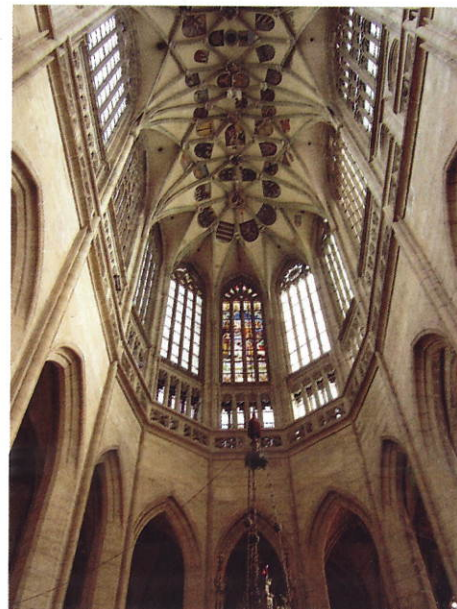
Zapsání Lednicko-valtického areálu v rozsahu krajinné památkové zóny v roce 1996 bylo jedním z prvních v kategorii kulturní krajina, která se po řadě metodických a odborných jednání v Seznamu poprvé samostatně vyčlenila právě v roce 1996.

V další skupině českých nominací byly předloženy tři návrhy – vesnická památková rezervace Holašovice, zámek a zahrady v Kroměříži a soubor barokních soch v historickém jádru Olomouce. V procesu projednávání prošla poměrně snadno Kroměříž, zejména díky kvalitně zpracované srovnávací studii, dokládající jedinečnost místní zahradní architektury. Pro vesnickou památkovou rezervaci Holašovice bylo potřeba doplnit pasáže týkající se autenticity. Kroměříž i Holašovice byly na Seznam zapsány v roce 1998. Dokumentace Olomouce v koncepci souboru trojičního sloupu a souboru barokních kašen byla tedy z procesu hodnocení stažena s rozhodnutím, že nominace bude zúžena a přepracována pouze pro sloup Nejsvětější Trojice (který byl poté do Seznamu zapsán v roce 2000).

V roce 1999 bylo rozhodnuto o navržení Lito-myšle jako významného městského historického celku s dominantou renesančního zámku. Rovněž tato nominace byla v průběhu přípravy redukována pouze na areál zámku a procesem posuzování prošla úspěšně.

Na konci 90. let 20. století tak byl prakticky vyčerpán soupis památek, který byl sestaven jako východisko pro návrhy za ČR v roce 1990 a schválen Radou ministra kultury dne 15. 2. 1991.³ V srpnu 2000 byl proto schválen nový, takzvaný národní indikativní seznam památek, které měly být předem představeny Centru světového dědictví formou malých pasportů před zasláním vlastní podrobné dokumentace.⁴

V roce 2000 jsem převzala práci v agendě světového dědictví po architektu Vošahlíkoví, který ji ukončil ze zdravotních důvodů. S vědomím význa-

4

■ Poznámky

3 Nenaplněna zůstala pouze nominace hradu Karištejn, která byla připravena již v roce 1991 spolu s prvními třemi městy, ale po negativním hodnocení byla nominace stažena a bude respektováno doporučení UNESCO návrh přepracovat s příznámým výrazným podílem úprav v 19. století.

4 O významu, který dalším nominacím na Seznam světového dědictví UNESCO přikládá Ministerstvo kultury, svědčí i skutečnost, že Státnímu ústavu památkové péče byl v roce 2000 schválen grantový úkol pro účelový výzkum v období 2001–2005 nazvaný Koordinace zajišťování dokumentace památek České republiky vybraných k nominaci na Seznam světového dědictví. Ten významně napomohl zajišťování zejména odborných částí dokumentací, aktuální fotodokumentace a získávání plánových podkladů. V prvních letech nominací byly dokumentace placeny z rozpočtu Státního ústavu památkové péče, případně plně hrazeny z rozpočtů příslušných městských nebo okresních úřadů. Pro období 2006–2011 byl schválen rovněž podpůrný účelový výzkum, jehož nositelem je Národní památkový ústav, s názvem Odborné zhodnocení a komplexní dokumentace vybraných lokalit České republiky a koordinace koncepčních prací pro jejich nominaci na Seznam světového dědictví.

Obr. 5. Brno, vila Tugendhat. (Foto K. Kuča)

Obr. 6. Holašovice (okres České Budějovice). (Foto K. Kuča)

Obr. 7. Kroměříž, květná zahrada s rotundou. (Foto K. Kuča)

Obr. 8. Litomyšl (okres Svitavy), nádvoří zámku. (Foto K. Kuča)

mu této činnosti i odkazu Vošahlíkovy práce se rovněž snažím o dění v oblasti světového dědictví průběžně informovat.⁵

V roce 2000 byla také dokončena dokumentace funkcionalistické vily Tugendhat v Brně od architekta Miese van der Rohe. Vila byla do Seznamu zapsána v roce 2002.

Příprava ostatních nominací probíhala a dosud probíhá podle indikativního seznamu z roku 2000. Bohužel je nutné uvést, že úspěšnost nominací v posledních letech velmi poklesla. Poslední lokalitou ČR zapsanou na Seznam světového dědictví je Židovská čtvrť a bazilika sv. Prokopa v Třebíči.⁶

Od počátku 21. století totiž do agendy světového dědictví na mezinárodní úrovni vstoupila řada nových prvků. Výbor pro světové dědictví se rozhodl (1998) přejít od extenzivního nárůstu počtu lokalit k aktivnímu monitorování stavu již zapsaných památek. Také program jeho výročních zasedání obsahuje ve stále se zvětšujícím podílu blok věnovaný projedávání jak souhrnných zpráv za jednotlivé regiony, tak i poměrně podrobných zpráv o jednotlivých lokalitách, kde se vyskytly nějaké negativní případy. Od té doby se opakují doporučení, aby země zastoupené na Seznamu sv-

mi památkami početněji nové nominace předkládaly hlavně k tématům na Seznamu dosud málo reprezentovaným. V tomto kontextu se i „přirůstků“ z České republiky na Seznam světového dědictví výrazně zpomalily.

Centrum světového dědictví připravilo základní metodiku monitoringu s povinnou strukturou údajů. Pro region Evropa/Severní Amerika byl určen první velký kontrolní termín na období let 2004–2005. Státní ústav památkové péče přistoupil k této nové povinnosti aktivně a metodika pro provádění pravidelného monitoringu byla rozpracována v české verzi. Ministerstvo kultury tehdy rozhodlo, že k nastavení pravidel monitoringu a průběžné přípravy podkladů pro výsledný výstup určený orgánům UNESCO bude v ČR připravována monitorovací zpráva každý rok. V regionálních pracovištích Národního památkového ústavu, která mají v odborné gesci světovou památku, byli určeni pracovníci pro přípravu těchto zpráv. V ústředním pracovišti byl agendou pověřen PhDr. Václav Váňa, který přípravu zpráv koordinuje. Centrum světového dědictví iniciovalo i několik mezinárodních koordinačních schůzek, kde se stabilizovaly národní kolektivy pro monitoring, takzvané *focal points*. Za ČR jsou jeho členy spolu s dr. Váňou také doc. PhDr. Josef Štulc a za středoevropské pracoviště Ing. arch. Jiří Mrázek, který je i garantem sledování Kutné Hory, takže metodické pokyny může ověřovat v praxi.

Českou republiku v poslední době navštívili zahraniční experti pro posouzení případů, které se nedařilo na národní úrovni konsenzuálně vyřešit. V lednu 2005 to bylo posouzení dopadů provozu otáčivého hlediště na hodnoty památky Historické

jádro Českého Krumlova a v lednu 2008 se konala návštěva ředitele Centra světového dědictví a experta ICOMOS ohledně posouzení možnosti umístění dalších výzkových budov na pražské Pankráci.

Nominace z posledních let se bohužel zatím nepodařilo dovést do zdárného konce, nicméně považují za důležité je alespoň stručně připomenout:

Dokumentace s názvem *Renesanční domy ve Slavonicích* byla připravena v období 2001–2003. S ohledem na jistou torzálnost historických hradeb, pouze dvě dochované brány a kontroverzní novostavbu v severozápadním segmentu obvodu historického jádra bylo rozhodnuto, že Slavonice nebudou prezentovány jako „historické město“ (ta ostatně byla v této době z ČR zastoupena již několika lokalitami), ale z jejich architektonického dědictví budou vybrány typické a jedinečné hodnoty, jež by mohly být shledány světovou kvalitou. Z početného souboru kulturních památek v rámci památkové rezervace byly tedy zvoleny měšťanské domy (celkem dvacet čtyři), které nejlépe odpovídaly pojetí nominace. V argumentaci byl celek komentován jako „do současnosti mimořádně zachovalý a početný soubor historických měšťanských domů, dokládající podobu zástavby drobného venkovského města ve středoevropském prostoru v 16. století. Domy ve Slavonicích jsou živoucí učebnicí architektury a stavitelství pozdního středověku a nastupující, stavebně velkorysejší renesance. Dochovaná dispozice staveb, autenticita stavebních konstrukcí, zejména kleneb a sgrafitové výzdoby průčelí i vnitřní výzdoby domů je zcela unikátní“. Expertní návštěva⁷ proběhla v září 2005. Celkové hodnocení, které bylo získáno v konceptu těsně před zasedáním Výboru v roce 2006, však nebylo pozitivní. Česká republika se proto rozhodla tuto nominaci stáhnout, což znamená, že se vyhnula riziku případného zamítnutí tohoto tématu.

S podobným výsledkem zatím dopadla nominace nazvaná *Ruční papírna ve Velkých Losinách*. Dokumentace vznikala v období 2002–2004, v němž se podařilo i díky dotacím Ministerstva

■ Poznámky

5 Například Věra KUČOVÁ: *Památky České republiky vybrané pro nominaci na Seznam světového dědictví UNESCO v příštích letech*, in: *Zprávy památkové péče* 62, 2002, č. 1, s. 24–25; též: *Památky světového dědictví a jejich management plan*, in: *Zprávy památkové péče* 64, 2004, č. 5, s. 422–425.

6 Věra KUČOVÁ: *Židovská čtvrť a bazilika sv. Prokopa v Třebíči se staly dvanáctou památkou České republiky na Seznamu světového dědictví UNESCO*, in: *Zprávy památkové péče* 63, 2003, č. 4, s. 286–289.

7 Dr. Doc. Werner Telesko z Rakouska.

kultury areál velmi dobře stabilizovat, opravit většinu objektů a nastartovat další regenerační práce. Papírna získala vyšší publicitu, vedení podniku se úspěšně chopilo příležitosti a dovybavilo areál samostatnou a větší prodejnou vstupenek a doplňkových materiálů. V bývalém hospodářském objektu bylo zřízeno stravování se zázemím. Hodnocení za účasti experta ICOMOS⁸ proběhlo v září 2006. Bohužel ani hodnotící proces této nominace se nevyvíjel nadějně. Byla stažena poté, co ICOMOS konstatoval, že papírna je jistě vynikajícím celkem nadregionálního významu, světovou hodnotu jí však přiznat nechtěl. České republice bylo doporučeno, aby byla případně zapojena do projektu, který „by obsahoval více památek spojených s historií papíru“. Pokusíme se tedy v příštích letech takové širší téma koncipovat.

Na přepracování čeká i téma, které je bezpochyby pro naši republiku nosné a významné a které bylo Výborem pro světové dědictví projednáváno v roce 2005 – Třeboňské rybníkářské dědictví.⁹ Expertní řízení správně došlo k závěru, že je žádoucí Třeboňsko prezentovat v širším pojetí. Poměrně nepochopitelné odmítání početnějšího (odborně však správně zvoleného a zdůvodnitelného) výběru rybníků ze strany vlastníků rybníkářských děl nám však zatím svazuje ruce, což je škoda, protože téma dosud na Seznamu nemá konkurenta.

V roce 2007 proběhlo hodnocení dalšího krásného tématu, kterým jsou Lázně Luhačovice, s důrazem na jejich neopakovatelný obraz s dominujícím dílem architekta Dušana Jurkoviče a další stavby zejména z první poloviny 20. století.¹⁰ Téma se Výboru pro světové dědictví zjevně zdálo zajímavé a ICOMOS dokonce doporučil, aby k jádrovému území byly připojeny i další části městské památkové zóny, a to navazující Pražská čtvrť s mnoha kvalitními vilovými stavbami z první poloviny 20. století. Česká republika obratem vyhověla a urychleně zpracovala i doplňující informace o této části města.

V procesu hodnocení se však ukázalo, že „lázeňské téma“ nebude České republice zatím přiznáno, zejména proto, že na Indikativním seznamu Belgie se mezitím objevilo město Spa a i některá další evropská lázeňská města (například v Německu, v ČR města západočeského lázeňského trojúhelníku) již deklarovala svůj záměr o status světové památky také usilovat. Na svém zasedání v červenci 2008 v kanadském Quebecu se tedy Výbor pro světové dědictví usnesl, že rozhodnutí o Luhačovicích takzvaně odloží, aby České republice umožnil provést detailnější studii o lázeňských městech.¹¹ Téma lázní tak směřuje k mezinárodní sériové nominaci, která bude jistě

časově i koordinačně a v neposlední řadě také finančně náročným projektem.

Paralelně byla připravována naše vůbec první nominace, na níž jsme spolupracovali se zahraničním partnerem; navíc se jedná o téma na Seznamu světového dědictví méně zastoupené. Je jím archeologická lokalita, projekt s názvem Památka Velké Moravy: Slovanské hradiště v Mikulčicích – kostel sv. Margity Antiochijské v Kopčanech. Dokumentace byla do Paříže předána v říjnu 2007, hodnotící proces teprve proběhne.

A jaká je situace v současnosti? Nyní skutečně sklízíme důsledky poněkud opožděného připojení k Úmluvě o ochraně světového dědictví a jistého „tematického vyčerpání“ klasických památek v našem regionu. Země Evropy jsou v současné době jednoznačně více sledovány, a proto jsou jejich nominace posuzovány mnohem přísněji a podrobněji. Lze říci, že v zásadě jsou hledány spíše důvody, proč nějakou (byť zajímavou a připravenou) lokalitu na Seznam nezapsat než naopak.

Musíme si také přiznat, že koncentrace „světových památek“ na území ČR je již nyní nadprůměrná. Budeme se tedy muset soustředit na uchování kvalit toho, co se nám na prestižní Seznam podařilo prosadit v minulých letech, a nedopustit poškození a přílišnou komercializaci těchto památek. Důležité bude nastavení obecných principů pro nadstandardní péči o ně. K tomu směřují i teze nového památkového zákona, podle něhož by problematika „světových památek“ měla být řešena samostatně a je navrhováno pro každou z nich vytvořit i multioborový řídicí orgán. Péče o světové památky je totiž v současnosti rozdělena mezi větší počet různých státních organizací, a dokonce i dobrovolných spolků.¹² Důležitou skutečností bylo účelové vytvoření nového grantového programu Ministerstva kultury právě pro památky UNESCO, který je založen tak, aby primárně napomohl přípravě výstupů, jež nelze hradit z dosavadních programů, určených zejména pro fyzickou opravu památek. Je nazýván Program podpory pro památky UNESCO¹³ a jeho účelem je přispět k zajištění koncepce péče (tzv. management planu), odborných studií, seminářů a konferencí i propagačních odborných materiálů. Právě tato „následná“ péče o naše světové památky byla dosud podceňována. Rok 2008 je prvním rokem existence tohoto programu, takže by bylo předčasné jej hodnotit, jeho vytvoření je však jedním z nových nástrojů, s nimiž lze lépe dostát závazkům plynoucím z Úmluvy o ochraně světového dědictví.

9

Obr. 9. Žďár nad Sázavou, kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře, interier. (Foto K. Kuča)

■ Poznámky

8 Dr. Jozef Dabrowsky z Polska, prezident Asociace historiků papírenství.

9 Podrobně bylo o povaze i osudu této nominace referováno v článku Věra KUČOVÁ: *Třeboňské rybníkářské dědictví a Seznam světového dědictví UNESCO*, in: *Zprávy památkové péče* 65, 2005, č. 6, s. 539–540.

10 Oficiálním hodnotitelem byl architekt Paul Simmons, specialista na lázeňské stavby.

11 Z Rozhodnutí Výboru č. 32 COM 8B.30.

12 Při UNESCO v Paříži působí Stálá mise ČR v čele s velvyslancem, dále Česká komise pro UNESCO zřízená Ministerstvem zahraničních věcí ČR. Obecným orgánem státní správy na úseku památkové péče je odbor památkové péče Ministerstva kultury ČR a jemu podřízený Národní památkový ústav. Sestavováním řídicích koncepcí (u památek zapsaných na Seznamu UNESCO v roce 1992) se zabývají orgány měst, na jejichž území se daná památka nachází. V oblasti péče o světové památky působí také dobrovolný svazek měst a obcí České dědictví UNESCO i další nevládní organizace a občanská sdružení, viz EEIP, a. s., – RIA pro nový památkový zákon, publikováno na webu: www.pamatkovyzakon.webnode.cz.

13 Obecná charakteristika a okruhy podpory jsou uvedeny na stránkách Ministerstva kultury ČR: <http://www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=2433>.